

BØRNELAMMELSE I GRØNLAND

MED SÆRLIGT HENBLIK PÅ EPIDEMIEN I 1952-53

Af amtslæge *Mogens Føg-Poulsen*

Børnelammelse er i de sidste 100 år gentagne gange forekommet i Grønland som udprægede epidemier. Det fremgår af „Grønlandsk medicinsk statistik og nosografi“ (A. Bertelsen: Meddelelser om Grønland, bind 117, nr. 4), at den første meddelelse fra Grønland om denne sygdom findes i indberetningen for 1858 fra Julianehåb lægedistrikt.

Fra indeværende århundrede kendes i det mindste fire epidemier, hvorimod egentlige sporadiske tilfælde af børnelammelse næppe er iagttaget i Grønland.

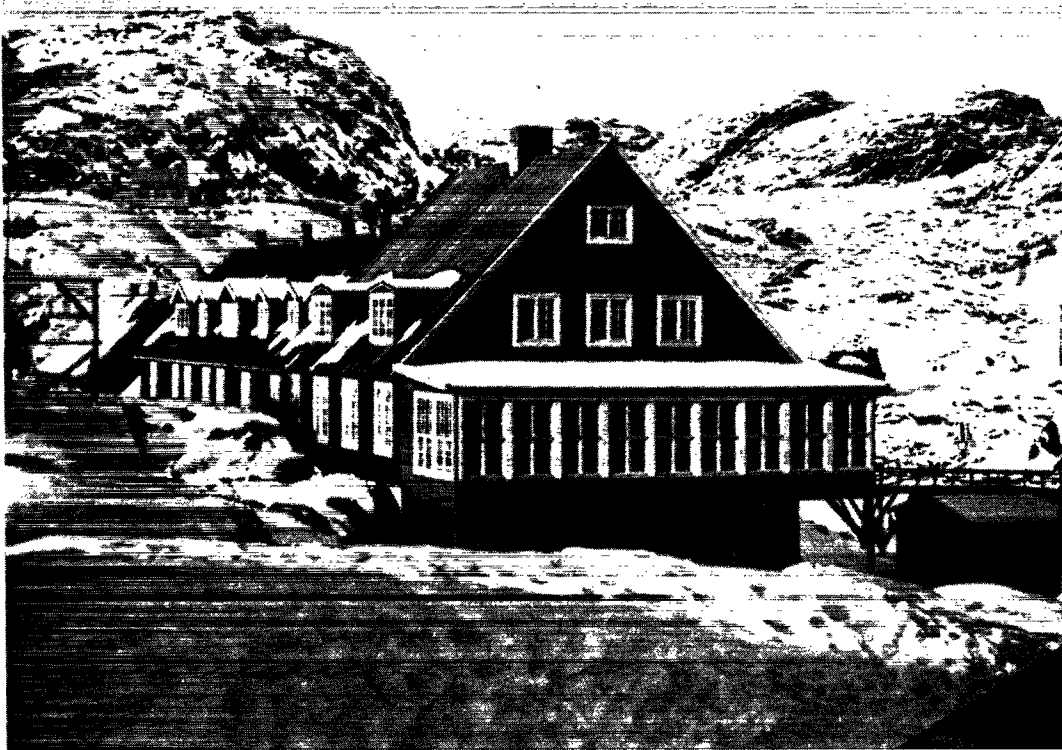
Den første af disse epidemier begyndte i september 1913 ved kryolitbrudet Ivigtut og bredte sig i den følgende sommer i vidt omfang nordover til Godthåb og Sukkertoppen lægedistrikter. Af lægeberetninger fremgår det, at sygdommen viste sig på forskellig måde i de to distrikter, første sted som en udbredt epidemi med mindst 40 dødsfald, men i Sukkertoppen med spredt forekomst og kun et enkelt dødsfald.

I Juli og august maaned 1920 forekom adskillige tilfælde af børnelammelse spredt omkring i Egedesminde distrikt, ligesom der omtrent samtidig har været enkelte tilfælde i Jakobshavn, Christianshåb og Ritenbenk. Alle tilfældene var lette, og der blev ikke meddelt om dødsfald som følge af denne epidemi. I modsætning hertil var børnelammelsesepidemien i Angmagssalik distrikt i 1925 præget af et meget alvorligt forløb. Sygdommen er dog beskrevet af en læge, der først kom til området 2 år senere, hvorfor beskrivelsen udelukkende er bygget på oplysninger fra den stedlige befolkning på dette senere tidspunkt. — Epidemien var begyndt i august måned, næsten alle grønlandere var angrebet, og 26–27 døde af sygdommen. Symptomerne var: Feber, stærk hovedpine, nakkestivhed og smerter i nakke og ryg, sædvanligvis obstipation, i enkelte tilfælde diarré, endvidere mere eller mindre udbredte lammelser af lemmerne. Enkelte af de angrebne med lammelser blev helt raske, men 10 forblev lammede. Det var mest yngre og midaldrende Personer, der blev angrebet, idet gennemsnitsalderen for de døde var 35 år, hvilket lå højt over gennemsnitsalderen for de døde under epidemien i Vestgrønland i 1913-14.

Endelig forekom en stor epidemi i tiden fra juni måned 1932 til november 1933 i distrikterne Sukkertoppen, Holsteinsborg, Godthåb og Egedesminde. Epidemien i Sukkertoppen begyndte den 16. juni 1932 i selve byen og spredtes hurtigt til hele det omliggende distrikt. Det sidste tilfælde forefaldt den 7. august samme år ved udstedet Napassog. På mindre end to måneder indtraf ialt 55 klinisk manifesterede tilfælde med 13 dødsfald blandt distriktets 538 indbyggere. De fleste tilfælde indtraf i løbet af en uges tid på hver enkelt boplads og fulgte hurtigt efter hinanden. I det mod nord tilgrænsende Holsteinsborg distrikt begyndte epidemien kort efter med en sygelighed og dødelighed omtrent som den for epidemien i Sukkertoppen distrikt anførte. Epidemien havde således en meget hurtig udbredelse, og dødsfaldene forekom omtrent dobbelt så hyppigt blandt den første uges tilfælde ved hver enkelt boplads end blandt de senere tilfælde. Kun et ringe antal spædbørn havde klinisk manifesteret sygdomstilfælde. Gennemsnitsalderen for 31 angrebne var 8 år. Ingen af de individer, der levede under børnelammelsesepidemien i 1914, blev angrebet under denne epidemi. I begyndelsen af januar måned 1933 optrådte epidemien ved kolonien Godthåb. Smitten mentes at være overført gennem sunde smittebærere fra Sukkertoppen. Sidste forbindelse med dette område var 20. november det foregående år, men først i januar måned kom sygdommen til udbrud i Godthåb by, og mellem disse tidspunkter synes intet suspekt i retning af børnelammelse at være forekommet. Epidemien ophørte i byen Godthåb den 20. januar 1933, men fire måneder senere viste sygdommen sig på fjernere liggende bopladser, med hvilke der ikke havde været samkvem i tre måneder efter epidemiens ophør i Godthåb by. Mod slutningen af året 1933 forplantede sygdommen sig til den sydlige del af Egedesminde distrikt og standsede her.

A. Bertelsen har antydnet muligheden af, at børnelammelse i tidligere tid lejlighedsvis kan være forekommet i Grønland uden at være blevet erkendt på tidspunktet for epidemien, dels fordi epidemien kan have haft et meget mildt forløb, dels fordi der ikke har været læge i området på epidemitidspunktet. Så sent som i 1945 har der formentlig været en mindre epidemi i Nanortalik-området i Sydgrønland. Denne epidemi synes at være forløbet let. A Bertelsen resumerer:

„Epidemier af børnelammelse er flere gange forekommet i Grønland, hvorimod det er tvivlsomt, om sygdommen er forekommet sporadisk, det vil sige forekommet med tilfælde på forskellige tider og steder uden tilsyneladende indbyrdes sammenhæng. Epidemiernes udbrud har naturligt kunnet sættes i forbindelse med skibsfarten fra udlandet, idet smitstoffet dog hver gang må være tilført med sunde personer som mellemlidende. Udbredelsen i Grønland foregår ligeledes - i alt fald ganske overvejende - ved sunde smittebærere. Den direkte smitte fra klinisk typiske sygdomstilfælde er ikke iøjnefaldende. Således angriber sygdommen ikke i særlig grad husfæller (i alt fald ikke som flere paresetilfælde i samme husstand). Epidemierne er hyppigst fore-

*Sukkertoppen distrikt ramtes af børnelammelseepidemierne i 1914, 1932/33 og i 1952/53.
Her ses Sukkertoppen sygehus, der nu hører til de ældre i Grønland.*

kommet i sensommermånederne, hvortil også smitstoffets tilførsel med skibsfarten kan antages at medvirke. Epidemierne begynder med talrige abortive tilfælde med et sygdomsbillede, der ikke når fuld udvikling, men derpå følger som regel en ophobning af svære tilfælde med lammelser, hvorefter epidemiforløbet atter antager en mildere karakter. Børn under to-års alderen er kun sjældent alvorligt angrebne. Tidsforløbet fra smitte har fundet sted og til sygdommen udvikler sig (inkubationstiden) kan være 1 døgn. Spørgsmålet om længere inkubationstid er vanskeligt at besvare på grund af muligheden for sunde mellemlid mellem den tilsyneladende smittekilde og den senere angrebne person. Epidemierne forløber hurtigt i de enkelte distrikter. På de små grønlandske bopladser varer epidemien som regel knap en halv snes dage. Fra smittens overførelse til sygdommens ophør i Grønland går der som oftest et års tid.

Sygdommens udbredelse (morbiditeten) synes på det nærmeste at være universel inden for de aldersklasser, som er født efter sidste epidemis forekomst i den pågældende egn. Selv i ganske let form synes sygdommen at medføre varig immunitet over for senere smittemulighed.

Dødeligheden (mortaliteten) ved børnelammelse i Grønland har været fra 0 til 4 procent af befolkningen i de angrebne områder. Ved tilfælde med lammelser har dødeligheden (letaliteten) været omtrent 20 procent og yderligere er omtrent 25 procent af disse tilfælde resulteret i betydelige blivende lammelser.“

Børnelammelsesepidemien i 1952-53 tog sin begyndelse i Godthåb by den 21. november 1952, idet der inden for få dage blev indlagt 3 patienter med slappe lammelser på Godthåb sygehus. I dagene herefter og aftagende jævnt i løbet af tre uger fandtes, overvejende blandt børn, et meget betydeligt antal tilfælde af sygdom med følgende symptomer: Hovedpine, smerter i nakke og ryg samt ofte tillige i lemmer, samt rygstivhed, let feber et par dage, undertiden kvalme, diarré eller obstipation og eventuelt catarrhalia. Patienterne var relativt upåvirkede og blev i reglen spontant symptomfri i løbet af højst een uge. En almindelig opgørelse af disse sygdomstilfælde har ikke været mulig, og der er derfor anmeldt et vilkårligt antal aparalytiske (uden lammelse) poliopatienter, nemlig 8. Hos 2 af disse patienter fandtes forøget celletal i rygmærksvædsken. Der har været 8 patienter med lammelser, 4 fra Godthåb by og 3 fra oplandet og endelig 1, tilrejst fra Sukkertoppen distrikt, umiddelbart før karantæneafspærringen blev effektueret. Een af disse 8 patienter fik åndedrætslammelse, blev tracheotomeret og overtryksventileret, men døde kort tid efter. Sidste tilfælde med lammelse kom den 19. december.

Man har ikke fundet nogen påfaldende topografisk fordeling af sygdomstilfældene eller nogen sikker smittevej hverken for Godthåb by eller for oplandet, men det må dog nævnes, at der i de huse, hvorfra 3 paretiske (med lammelse) børn blev indlagt på sygehus, boede 3 mænd, hvis bestilling var at tømme tørklosetter (elsanklosetter). Der har ikke været nogen udpræget sygelighed i byen fattigkvarter, Islandsdalen.

Omtrent på samme tidspunkt anmeldtes flere sygdomstilfælde mindende om polio (børnelammelse) fra forskellige steder i Grønland, således Narssaq, Frederikshåb, Julianehåb og Egedesminde. Ingen af disse tilfælde gav på daværende tidspunkt anledning til en polioepidemi, ligesom en senere vurdering af disse tilfælde har gjort diagnosen polio usikker.

I Sukkertoppen lægedistrikt var der i slutningen af november og hele december måned 1952 en del lettere influenzalignende sygdomstilfælde præget af mave-tarmsymptomer og ryg- og hovedsmerter. I løbet af december og første halvdel af januar måned 1953 blev der anmeldt ialt 8 patienter med pareser, hvoraf 2 døde allerede på sygdommens første dag. Kun 2 af patienterne var fra selve Sukkertoppen by, resten fra oplandet, hvor også de to dødsfald skete.

Bornelammelseepidemierne medførte stor travlhed for distriktslægerne. På billedet ses Holsteinsborgs lægebåd ved at gøre klar til afsejling til et af udstederne.

I Holsteinsborg by forefaldt i februar måned en del lettere sygdomstilfælde, betegnet som stingsyge (myalgia epidemica). Den 19. februar blev lægen kaldt til udstedet Avsakutaq, beliggende en times sejlads fra byen. En 15-årig dreng var angivelig syg med ondt i halsen, og havde på daværende tidspunkt været syg i 5 dage. Han havde polio af bulbær type med svælgelamhed og døde dagen efter. Godt 14 dage senere fandt man en patient, en 6-årig dreng, med aparalytisk polio ved et andet udsted og atter 14 dage efter et tilfælde med lammelser på bopladsen Sarqardlit. To brødre til sidstnævnte patient havde ligeledes været syge, den ene med øresymptomer var død to uger tidligere uden mulighed for tilkaldelse af læge, den anden broder havde formentlig haft en polio uden lammelser. Endelig på fjerde boplads havde der efter befolkningens oplysninger været 5 tilfælde af formentlig aparalytisk polio blandt børn i alderen 3-12 år. Epidemien i Holsteinsborg lægedistrikt afløb således alene i oplandet, ligesom forløbet må betegnes som mildt. I begyndelsen af december måned var der ankommet to motorbåde til Holsteinsborg by som sidste forbindelse fra det

sydligere beliggende Sukkertoppen distrikt. Begge både blev holdt i karantæne i haven, da man netop over Grønlands radio-presetjeneste havde fået meddelelse om det første poliotilfælde i Sukkertoppen.

De første poliotilfælde i Holsteinsborg-området indtraf således godt to måneder efter sidste kontakt med omverdenen og hos en ung mand, der ikke havde været udenfor bopladsens område siden sin hjemkomst fra Nordgrønland et halvt år tidligere. De øvrige patienter havde ligeledes alle opholdt sig på deres hjemsted i længere tid.

I slutningen af januar var polioepidemien dukket op i Umanak distrikt, langt nord på i Grønland, hvor man den 22. januar konstaterede 3 poliotilfælde i selve byen Umanak - alle drenge med lammelser i benene. På dette tidspunkt var der gået 40 dage siden byens skonnert hjemkom sydfra. Blandt passagererne på dette skib var der en familie, som havde været på besøg i Sukkertoppen i november måned. Det må bemærkes, at den første poliopatient var broder til den med skonnerten hjemvendte familiefader, samt at alle tre tilfælde, såvel som et par senere var grupperet omkring dennes hus. Indenfor knap 3 uger indtraf i Umanak by ialt 24 poliotilfælde, heraf 5 med lammelser.

Dagen før de første tilfælde blev konstateret, havde der været to mænd på besøg fra en nærliggende boplads. Der havde ikke været anden forbindelse stederne imellem siden slutningen af november måned. 48 dage senere kom det første poliotilfælde på denne boplads. Trods gentagne advarsler havde der været ret livlig forbindelse med slædetransport bopladserne imellem i Umanaks opland. Epidemien bredte sig da også i løbet af de følgende måneder til det øvrige distrikt. Epidemien døde hen omkring 1. juni.

Polioepidemien kulminerede i området omkring Diskobugten, hvor alle fire lægedistrikter, Egedesminde, Jakobshavn, Godhavn og Qutdligssat blev ramt i løbet af et halvt års tid. De første tilfælde kom samtidigt i Egedesminde by og det store udsted Kangatsiak. I den første uge af epidemien blev der indlagt 9 patienter på Egedesminde sygehus, hvoraf 4 døde med symptomer på svælgslamhed eller åndedrætslammelse allerede indenfor de tre første dage af epidemiens forløb. I epidemiens anden uge faldt sygeligheden betydeligt for atter at stige med kulminationen i syvende uge og herefter at falde brat indtil epidemiens ophør i tolvte uge.

På et enkelt udsted med en befolkning på 128 individer, boende i små og overbefolkede huse, havde epidemien et eksplosionsagtigt forløb. Der blev herfra i løbet af fire dage indlagt 14 patienter, heraf 9 med lammelser og med 2 dødsfald.

Af distriktets 17 beboede pladser blev 14 ramt af epidemien. I Egedesminde by fordelte poliotilfældene sig ret jævnt over de godt to måneder, epidemien varede, medens epidemiforløbet var hurtigere ude i oplandet, hvor epidemien sjældent varede mere end 8-14 dage på de enkelte bopladser.

Gennem Grønlands radio gav poliølagene i 1952/53 befolkningen så meget kendskab til sygdommens første symptomer, at mange forældre bragte deres små til sygehuset, blot man havde den mindste mistanke om smitte.

I sit videre forløb i Diskobugten havde epidemien som helhed en mindre alvorlig karakter, selvom der var adskillige svært angrebne patienter, men kun få dødsfald.

I Jakobshavn kom det første poliotilfælde i begyndelsen af september. Der var en del lettere poliosuspekterede sygdomstilfælde og ialt 17 patienter med lammelser, men ingen dødsfald. Langt de fleste tilfælde var grupperet i selve Jakobshavn by og allerstørste bopladser, medens der kun i hele oplandet nord for Jakobshavn var et enkelt tilfælde i den nærliggende boplads Rodebay.

I Godhavn varede epidemien i 7 uger fra slutningen af september måned. Der blev anmeldt 16 paretiske tilfælde, der i modsætning til distrikterne Jakobshavn og Qutdligssat var spredt i hele Godhavn-området.

I lægedistriktet Qutdligssat var der kun poliotilfælde i selve kulminebyen Qutdligssat, hvor 7 blev syge, alle i løbet af én uge. 4 af disse patienter var svært lammede. En 16-årig mand døde af åndedrætslammelse under transport til Jakobshavn. De øvrige 3 paretiske patienter fra Qutdligssat, ligesom en stor del af patienterne fra

Godhavn-området, blev overført til Jakobshavn sygehus, hvor man havde koncentreret behandlingen af de sværest ramte patienter fra disse områder.

Det har ikke været muligt at påvise en sikker smittekilde til epidemien i områderne omkring Diskobugten. Epidemien i Egedesminde brød ud kort efter første skibs ankomst fra Danmark, men der forelå ikke oplysning om poliosmittede ombord på dette skib. Den indbyrdes forbindelse mellem Diskobugtens distrikter i forårs- og sommermånederne er imidlertid meget intens, og selv om man ved karantæneforanstaltninger søgte at hindre samkvem mellem distrikterne, er der dog sikkert foregået ukontrolabel sejlads med småbåde mellem de små bopladser.

I midten af juli måned viste epidemien sig i Sydgrønland. I Nanortalik by blev en 10-årig dreng pludselig syg og døde to dage senere af åndedrætslammelse. Dagen efter kom det næste tilfælde i byen Narssak i Julianehåb distrikt. Patienten her var ligeledes en dreng på samme alder og med et stormende sygdomsforløb, der medførte døden i løbet af 4 dage. I Nanortalik distrikt kom der i den følgende uge yderligere 3 poliotilfælde med lammelser og et mindre antal sygdomstilfælde uden lammelser. Epidemien var hermed overstået i dette område.

I Julianehåb distrikt blev ialt 12 syge med lammelser og 3 døde. Tilfældene dukkede ganske planløst op både i Julianehåb og Nanortalik distrikter, tilsyneladende uden epidemiologisk sammenhæng. Man fandt heller ikke her nogen sikker smittekilde. Der blev iagttaget 3 tilfælde af herpes (en virussygdom) under polioforløbet i Nanortalik distrikt.

Epidemibekæmpelsen.

Som led i epidemibekæmpelsen anvendte man karantæneforanstaltninger, indførte forsamlingsforbud og aflyste skole- og kirkegang, biografforestillinger, møder med mere.

Befolkningen blev igennem Grønlands radio og presse opfordret til at anvende renlighed og streng personlig hygiejne og undgaa overdrevne anstrengelser og overdreven spiritusnydelse.

To poliotteams med specielt uddannede læger, sygeplejersker og fysioterapeuter blev opsendt fra Danmark for at medvirke i bekæmpelsen af epidemien.

Nødlazaretter blev oprettet forskellige steder i landet for herved at kunne koncentrere behandlingen af de sværest angrebne patienter, ligesom man søgte at gennemføre en regulær ambulancetjeneste ved at sætte både ind med det formål hurtigst muligt at føre patienter til sygehusbehandling.

Særligt materiel i form af respiratorer, operationsudstyr, flasker med komprimeret luft og ilt m. m. har været stillet til rådighed. Adskillige åndedrætslammede patienter blev tracheotomeret (åbning af luftrøret) og fik overtryksventilation for senere at fortsætte med respiratorbehandling.

*I slutningen af januar 1953 nåede polioepidemien til Umanak distrikt.
Her ses Umanak sygehus, der hører til de bedste i Grønland.*

Efterbehandlingen af de polioramte i Grønland foregik dels i Danmark, dels i selve Grønland. De sværeste tilfælde, ialt 64 patienter, blev med hospitalsskib sendt til videregående behandling på specialafdelinger i Danmark, medens lettere tilfælde kunne viderebehandles på de lokale sygehuse i Grønland under ledelse af de udsendte specialuddannede fysioterapeuter og sygeplejersker.

Epidemiologiske undersøgelser.

Fra størstedelen af Grønland har man i stor udstrækning sendt afføringsprøver for virusbestemmelse og blodprøver for antistofbestemmelse til Statens Seruminstitut i København.

De fleste blodprøver har imidlertid, formentlig paa grund af vanskeligheder ved opbevaring og forsendelse, vist sig at være toksiske for vævskultur og har derfor ikke kunnet undersøges for antistoffer. Derimod har man påvist poliovirus af type I hos flere patienter fra Julianehåb, Egedesminde, Jakobshavn, Qutdligssat og Godhavn.

Skematisk oversigt,

der angiver tidspunktet for epidemiens begyndelse og dens varighed i de enkelte polioramte områder, disse områders befolkningstal samt antal af sygdomstilfælde med lammelser og dødsfald.

Epidemiområde	Første poliotilfælde	Epidemiens varighed i uger	Områdets befolkningstal pr. 31/12 1953	Antal Polio- tilfælde med lammelser	Antal dødsfald
Godthåb	15.11. 1952	5	2834	8	1
Sukkertoppen	8.12. 1952	6	2058	8	2
Umanak	22.1. 1953	19	1656	21	1
Holsteinsborg	14.2. 1953	4	1855	2	1
Egedesminde	14.5. 1953	12	2870	52	11
Nanortalik	13.7. 1953	1	1068	4	1
Julianehåb	14.7. 1953	3	3723	12	3
Jakobshavn	12.9. 1953	5	1727	17	—
Godhavn	25.9. 1953	7	649	16	1
Qutdligssat	2.10. 1953	1	1343	4	1

Polioepidemiens sygdomstilfælde

med lammelser og dødsfald fordelt efter epidemiområde, køn og aldersgrupper.

Epidemiområde	0-4 år		5-14 år		Over 14 år		Ialt		Tilsammen begge køn
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	
Godthåb	—	1	1	2	1	3(1)	2	6(1)	8(1)
Sukkertoppen	—	—	3(1)	2	1(1)	2	4(2)	4	8(2)
Umanak	2	—	9	2(1)	5	3	16	5(1)	21(1)
Holsteinsborg	—	—	1	—	1(1)	—	2(1)	—	2(1)
Egedesminde	3	1	19(4)	18(4)	1	10(3)	23(4)	29(7)	52(11)
Nanortalik	1	—	2(1)	1	—	—	3(1)	1	4(1)
Julianehåb	1	—	2(1)	4	3	2(2)	6(1)	6(2)	12(3)
Godhavn	4	—	11(1)	6	6(1)	10	21(2)	16	37(2)
Jakobshavn									
Qutdligssat									
Tilsammen	11	2	48(8)	35(5)	18(3)	30(6)	77(11)	67(11)	144(22)

Tallene i parentes angiver antal dødsfald.